

Др Бојан Н. Тубић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Tubic@pf.uns.ac.rs

РЕШАВАЊЕ ТЕРИТОРИЈАЛНИХ СПОРОВА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ¹

Сажетак: Територијални спорови у међународном праву решавају се мирним путем што подразумева преговоре, посредовање, истражне комисије, измирење, арбитражу и поштом пред Међународним судом правде. Границе између држава су, у пракси, одређиване на основу начела *uti possidetis juris* и начела ефективитета. Историјски аргуменати у циљу стицања територије нису оштри прихваћени, већ се захтева да промене граница морају да буду резултат демократски изражене воље држава. Такође, право народа на самоопредељење је коришћено у процесу деколонизације за настајање нових држава, али се јавило и у новије време као на пример у случају Источног Тимора, као основ за стицање независности. Изван сфере колонијализма, право народа на самоопредељење је прилично нејасно и спорно по питању његовог обима и садржине. Традиционални начини стицања територије су и даље од великог, па и одлучујућег значаја у међународном праву. Скоро све државе се ослањају на њих како би поткрепиле своје захтеве за поседовањем одређених територија. Стога, међународни судови и арбитражна тела не могу да их игноришу.

Кључне речи: територијални спорови, право на самоопредељење, Међународни суд правде.

1. УВОД

Територијални спорови су релативно честа појава у међународном праву. Иако се већи део копнених површина налази под сувереном влашћу неке од држава и даље се јављају проблеми међу појединим државама. Та-

¹ Рад је посвећен пројекту „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“, који финансира Правни факултет у Новом Саду.

кође, посебан проблем представљају границе на мору у погледу територијалних вода или епиконтиненталних појасева. У новије време се јавља питање статуса Арктика и може доћи до територијалног спора у овој области. Утврђивање граница је неизбежна последица разграничења суверенитета појединих држава и због тога је потребно да се анализирају начини на који се оне одређују. Такође, у појединим случајевима утврђивање границе може да буде и начин манифестовања моћи. Принципи који се примењују на решавање територијалних спорова се у већини случајева могу наћи у међународним уговорима, прећутном пристанку, начелу ефективитета, историјском наслову и ослањању на различите географске карактеристике.

У овом раду биће анализирано и право народа на самоопредељење које је послужило као основа за решавање бројних територијалних питања.

2. ПОЈАМ ГРАНИЦА

Међународне границе раздвајају територије суседних држава. Оне заправо одређују простор у оквиру којег државе могу да врше своја суверена права. Суверенитет у односима између држава означава независност. Територијални суверенитет је, уопштено посматрано, нешто што је признато и разграничено у простору, или путем природних граница које признаје међународно право, или другим знацима разграничења који су неспорни. Такође, односи између заинтересованих држава могу да буду уређени правним путем, тако што се закључују конвенције о разграничењу, или актима признања држава унутар утврђених граница.

Географи су покушали да разликују многобројне врсте граница, указујући на оне које се заснивају на природној вегетацији, расним или етничким показатељима и чак на економским факторима. Посебно су значајне политичке границе које представљају линију раздвајања два државна и административна система. У процесу делимитације, природне карактеристике могу да играју одређену улогу, али политичке границе су резултат човекове активности и стога, у већини случајева нису под утицајем сила природе. Одређивање границе је увек последица компромиса између различитих супротстављених захтева, као што су на пример, разлози одбране, економске сарадње, етничких и географских показатеља.

Постоји неколико врста граница. Оне које су се кроз историју показале као најефикасније су оне које су обезбеђене јаким природним, географским карактеристикама. Природне границе имају предности у односу на вештачке, јер су јефтине и не могу се мењати, трају дуго у зависности од климе и углавном су јасне без могућности да се направи грешка у погледу њеног протезања. Вештачке границе је теже и скупље одредити, као и одржавати.

Због историјских специфичности постоје суштинске разлике у погледу настанка граничних спорова на појединим континентима. Спорови су обично билатералне природе али могу да укључе и трећу државу. До њих долази због тога што гранична линија не постоји, или није довољно означена, затим због тумачења уговора, јер су одређени појмови непрецизни, неодговарајући, или контрадикторни или због незадовољавајућег начина на који границе заправо функционишу. Иако су спорови значајни за државе које су у њих укључене, нема сваки спор исти утицај на нарушавање мира, већ то зависи од бројних фактора.

Постоје три главне фазе у поступку одређивања граница, а то су: политичка одлука о додељивању територије, делимитација односно навођење границе у уговору и демаркација – што представља одређивање граничне линије на терену. Додељивање територије се заправо односи на политички договор међу државама да се успостави гранична линија. Делимитација значи дефинисање границе у међународном уговору и у том поступку од значаја су политички и географски фактори. Неки аутори иду и даље па наводе да су од утицаја и војни и комерцијални интереси.² Уколико је делимитација заснована на јасним доказима и уколико су протоколи и остала техничка документација који представљају упутство за оне који врше демаркацију, јасно и правилно изражена, накнадни посао око демаркације постаје само секундарни процес. Да би се ово постигло, они који обављају делимитацију морају да поседују и нека посебна техничка знања из области географије, што политичари који доносе одлуке често немају. Значај делимитације је изузетно велики, пошто она представља основу постојања и очувања територијалног суверенитета суседних држава. Не постоји јединствено правило за њено спровођење, јер не постоје две границе које су идентичне, већ се разликују по физичким и другим карактеристикама. Некада је то протезање планинских венаца, или ток реке, а некада етнички критеријуми играју значајну улогу у процесу разграничења.

Демаркација представља поступак који се спроводи надгледањем самог терена и постављањем граничних ознака или стубова. Она је заправо технички поступак, који обављају мешовите комисије држава уговорница или трећих држава које именује свака страна. Демаркација представља осетљиву фазу у поступку утврђивања државне границе, са могућношћу да дође до сукоба. У случајевима у којима је договорено да линија разграничења прати природне карактеристике терена, као што су планински венци, реке и слично, пограничне ознаке нису неопходне. Међутим, када граница више не иде тим путем, потребно је поставити граничне ознаке од различитог материјала.

² P. K. Menon, "Settlement of International Boundary Disputes", *Anglo-American Law Review*, 8/1979, 28.

Не постоје успостављени принципи демаркације. Када постоји споразум и када су његове одредбе јасне, спровођење демаркације може да буде једноставно и брзо. Међутим, то није увек случај, јер се дешава да се државе не слажу о томе где треба да се простире државна граница. У таквим случајевима, државе треба да примене начела и правила међународног права која су примењива на разграничење њихове заједничке границе. Поједини аутори сматрају да норме које су применљиве на границе на копну нису идентичне онима које су применљиве на сопрове о границама на мору.³ У копненим споровима, уколико не постоји посебан документ који потврђује постојање посебне линије разграничења између две државе, одржај и начело ефективитета могу да послуже као ваљане одреднице. Уколико се у уговору наводи да је планина граница, али се не одређује којом тачно линијом се граница простире, тада се узима да она иде вододелницом. Уколико је река граница између две државе, гранична линија иде средином речног корита ако река није пловна, или средином пловног тока реке (линијом талвега) уколико је пловна.⁴

На мору се врши разграничење између територијалног мора обалне државе и отвореног мора. У случају када две државе имају наспрамне или суседне области, граница се, у одсуству уговора између њих, неког историјског основа, или неких других посебних околности, повлачи средњом линијом, која је једнако удаљена од сваке најближе тачке на основним линијама, од којих се мери ширина територијалног мора ових држава. Овај начин разграничења се зове метод еквидистанције. Такође, у пракси се јављало и питање разграничења између епиконтиненталних појасева и искључивих привредних зона појединих држава.⁵

Након процеса демаркације, вршење администрације је изузетно значајно за постојање државних граница и она укључује одржавање постојећег стања и надзорне функције. Заштита и евентуалне измене граница су подједнако значајне као и њихово успостављање.

3. НАЧИНИ РЕШАВАЊА ТЕРИТОРИЈАЛНИХ СПОРОВА

У прошлости најзначајнији начин решавања спорова око граница био је рат, односно државе су предузимале војне активности како би стицале

³ C. Anyangwe, „African border disputes and their settlement by international judicial process“, *South African Yearbook of International Law*, 28/2003, 36

⁴ Ово је расправљано у случају Case Concerning *Kaikili/Sedudu Island* (Botswana v Namibia), Judgment of 13 December 1999.

⁵ Case Concerning the Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Judgment of 10 October 2002.

нове територије. Оснивањем Уједињених нација, овај начин решавања спорова је забрањен, јер се државе морају уздржавати у њиховим међусобним односима од претње или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које друге државе.⁶ Такође, постоји велики број других међународних уговора који забрањују коришћење силе при решавању граничних спорова. Забрана употребе силе данас свакако представља когентну норму међународног права.⁷

Територијални спорови се данас решавају дипломатским, арбитражним или судским путем. Од дипломатских начина прво се прибегава преговорима између страна у спору, а уколико они не успеју, може да дође до интервенције треће стране и то путем неких регионалних агенција или споразума, затим путем мултилатералних договора, укључујући и обраћање Генералној скупштини или Савету безбедности. Спорови се могу решавати и посредовањем, добрим услугама, истражним комисијама, или измирењем. Код њих право игра одређену улогу, али су такође присутни елементи политике и компромиса. Међутим, ипак постоји елемент објективности. Циљ је да се укључи трећа страна у спор и да се постигне правичан исход, иако решење које настане у овим поступцима није обавезујуће за стране у спору.

3.1. Арбитража

У случају немогућности решавања спора дипломатским путем, стране у спору могу да прибегну арбитражи или могу да спор изнесу пред неки стални међународни суд. У случају арбитраже, стране се договарају о личности арбитра и бирају правила по којима ће се одређени спор решавати. Међународна арбитража се јавља још од античких времена, али се њена употреба у модерно доба везује за Цеј уговор из 1794. године. Овај начин решавања територијалних спорова има одређене предности и недостатке. Једна од предности јесте да државе у спору могу да имају велики степен контроле над поступком, путем избора арбитра и других овлашћења у вези са поступком. Основни недостатак арбитражног поступка јесте у томе да његово коришћење зависи од пристанка страна у спору. Државе нису у обавези да поднесу спор на решавање арбитражи, али када то учине поступак почиње да личи на онај пред судом, па је и одлука коју арбитражно веће донесе обавезујућа и коначна.⁸

⁶ Члан 2 Повеље Уједињених нација.

⁷ Родољуб Етински, Сања Ђајић, *Међународно јавно право*, Нови Сад, 2014, 191.

⁸ О арбитражном начину решавања спорова видети: Бојан Тубић, „Територијални спорови у међународној арбитражној пракси“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду (Зборник радова ПФНС)*, 4/2014, 295-310.

3.2. Судски начини решавања територијалних спорова

Под овим начином решавања спорова подразумевамо активност Сталног суда међународне правде и његовог наследника Међународног суда правде. Као и у случају арбитраже, Суд примењује правила међународног права и одлука је обавезујућа. У односу на арбитражу постоје три предности. Прва је да овај начин решавања спорова обезбеђује један већ утврђени и спреман суд и поступак, док се код арбитраже арбитри именују и поступак тек треба да буде одређен. Такође, Суд који је стална институција може да покаже већи континуитет у доношењу одлука и на тај начин да допринесе на неки начин консолидацији позитивног права. У члану 36, ставу 2 Статута Међународног суда правде, предвиђено је да држава може да пристане на надлежност Суда *ipso facto* и без обавезујућег споразума у свим или у неким посебним случајевима. И поред ових предности државе нису увек спремне да поднесу спор на решавање Суду због уверења да су судске одлуке често непредвидиве, или због недостатка поверења у независност Суда.

Пред Међународним судом правде су до сада решавани следећи територијални спорови: Случај поводом пограничног спора (Буркина Фасо против Републике Мали),⁹ Случај поводом храма Прех Вихер (Камбоџа против Тајланда),¹⁰ Случај поводом суверенитета над одређеним пограничним земљиштем (Белгија/Холандија),¹¹ Случај разграничења на мору и територијална питања између Катара и Бахреина (Катар/Бахреин),¹² Случај територијалног спора (Либија против Чада),¹³ Случај копнене и поморске границе између Камеруна и Нигерије (Камерун против Нигерије),¹⁴ Случај

⁹ Случај поводом пограничног спора (Буркина Фасо против Републике Мали), пресуда од 22. децембра 1986. године (Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), Judgment of 22 December 1986), ICJ Reports 1986.

¹⁰ Случај поводом храма Прех Вихер (Камбоџа против Тајланда), пресуда од 15. јуна 1962. године (Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Judgment of 15 June 1962), ICJ Reports 1962.

¹¹ Случај поводом суверенитета над одређеним пограничним земљиштем (Белгија/Холандија), пресуда од 20. јуна 1959. године (Case Concerning Sovereignty over Certain Frontier Land (Belgium/Netherlands), Judgment of 20 June 1959), ICJ Reports 1959.

¹² Случај разграничења на мору и територијална питања између Катара и Бахреина (Катар/Бахреин), пресуда од 16. марта 2001. године (Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (Qatar/Bahrain), Judgment of 16 March 2001), ICJ Reports 2001.

¹³ Случај територијалног спора (Либија против Чада), пресуда од 3. фебруара 1994. године (Case Concerning Territorial Dispute (Libya v. Chad), Judgment of 3 February 1994), ICJ Reports 1994.

¹⁴ Случај копнене и поморске границе између Камеруна и Нигерије (Камерун против Нигерије), пресуда од 10. октобра 2002. године (Land and Maritime Boundary Between Came-

поводом копненог, острвског и поморског граничног спора (Ел Салвадор/Хондурас),¹⁵ Спор поводом разграничења у Црном мору (Румунија против Украјине).¹⁶ Још увек није донета пресуда у следећим случајевима: Случај разграничења на мору у Индијском океану (Сомалија против Кеније), Случај разграничења на мору у Карипском мору и на Пацифику (Костарика против Никарагве), Случај поводом питања разграничења континенталног платоа између Никарагве и Колумбије изван 200 наутичких миља од обале Никарагве (Никарагва против Колумбије).

4. ПРАВНИ ОСНОВ СТИЦАЊА ТЕРИТОРИЈЕ

Обичајно међународно право предвиђа постојање традиционалних начина стицања територије и они су били развијени кроз пресуде и одлуке међународних судских и арбитражних тела током неколико векова. Ти начини су: окупација, цесија, прираштај и одржај. Правила о стицању територије је арбитражни трибунал сумарно изнео у одлуци коју је донео у спору између Еритреје и Јемена, у којој је навео да: „модерно међународно право о стицању територије захтева да мора да постоји: намерно показивање власти над одређеном територијом, вршењем надлежности и државних функција на трајан и миран начин. Ови критеријуми треба да одговарају природи територије и броју становника.”¹⁷

У спору око Источног Гренланда установљена су одређена правила о утврђивању суверенитета на одређеној територији. Стални суд међународне правде је заузео став да су елементи који су неопходни да би се успоставио важећи правни наслов постојања суверенитета намера и воља да се врше таква суверена права и манифестовање активности државе. У бројним случајевима био је довољан и мањи обим вршења суверених права, под условом да нека друга држава није могла да изнесе јачи основ. Ово је посебно значајно у случају захтева за признавањем суверенитета над обла-

roon and Nigeria (Cameroon v Nigeria: Equatorial Guinea Intervening), Judgment of 10 October 2002), ICJ Reports 2002

¹⁵ Случај поводом копненог, острвског и поморског граничног спора (Ел Салвадор/Хондурас), пресуда од 11. септембра 1992. године (Case Concerning the Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), Judgment of 11 September 1992), ICJ Reports 1992.

¹⁶ Спор поводом разграничења у Црном мору (Румунија против Украјине), пресуда од 3. фебруара 2009. године (Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment of 3 February 2009), ICJ Reports 2009.

¹⁷ Одлука арбитражног трибунала у првој фази поступка између Еритреје и Јемена (Award of the Arbitral Tribunal in the first stage of the proceedings between Eritrea and Yemen (Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute, (1998) 22 RIAA), стр. 268.

стима које су ненасељене или слабо насељене. Суд треба да у сваком конкретном случају утврди да ли су суверена права била вршена у потребном обиму да би се конституисао валидан основ постојања суверенитета.¹⁸

4.1. Историјски аргументи

Историјски аргументи у прилог стицању суверенитета на одређеној територији се заснивају на приоритету, у смислу првог поседовања, или трајању односно дужини поседовања одређене територије. Ови аргументи се користе без обзира да ли држава има стварну или привидну контролу над територијом у тренутку када истиче свој захтев. Историјски захтеви су често повезани са културним захтевима, јер што је већи културни значај одређене територије, то је јачи и историјски захтев према њему. Историја одређеног народа и његове земље ствара и идентитет одређене државе и даје јој одређени легитимитет. Она може да буде заснована на стварним догађајима, или на митовима који су намерно створени.¹⁹

4.2. Начело ефективитета при одређивању државних граница

Начело *uti possidetis juris* је било коришћено како би се дефинисале постколонијалне границе у Латинској Америци, Азији и Африци, као доктрина према којој су нове независне државе наследили административне границе из периода пре деколонизације, које су одредиле државе метрополе.²⁰ Доктрина се заснива на томе да правни основ стицања одређене територије, бивше колоније, преовлађује у односу на друге супротстављене захтеве, засноване на окупацији. Начело *uti possidetis*, је повезано са правом народа на самоопредељење и претпоставља да су унутрашње, административне границе функционално еквивалентне међународним границама. Неки аутори критикују овакав начин одређивања граница, јер су административне колонијалне границе у већини случајева прилично нејасно повлачене и нису одговарале етничким критеријумима, односно нису пратиле линију распрострањања појединих народа односно етничких скупова.

¹⁸ Случај поводом правног статуса Источног Гренланда, пресуда од 5. априла 1933. године (Case Concerning the Legal Status of Eastern Greenland, Judgment of 5 April 1933), PCIJ Series A/B, 1933.

¹⁹ Brian Taylor Sumner, "Territorial Disputes at the International Court of Justice", *Duke Law Journal* 53/2004, 1790.

²⁰ Видети: Бојан Тубић, „Примена начела *uti possidetis juris* при одређивању међудржавних граница“, *Зборник радова ПФНС*, 3/2011, 647-662; Andrew Rosen, „Economic and Cooperative Post-colonial Borders: How Two Interpretations of Borders by the I.C.J. May Undermine the Relationship Between *Uti Possidetis Juris* and Democracy“, *Penn State International Law Review*, 25/2006-2007, 212.

Примена овог начела је и довела до бројних територијалних спорова, након завршетка Другог светског рата и оснивања Уједињених нација, када је дошло до претварања великог броја територија у независне државе и то највише у Африци и Азији. Мирољубиви односи између држава бивају нарушени пограничним сукобима и на тај начин представљају претњу међународном миру и безбедности.

Захтев за стицањем територије путем ефективне контроле се заснива на томе када одређена група полаже претензије на одређену територију, јер врши неспорно управљање на територији и над њеним становништвом. Може се рећи да је ефективна контрола заправо неопходан и суштински услов сваког територијалног захтева. Услов да би нека држава могла да врши ефективну контролу, јесте да нека друга напусти одређену територију, односно мора да пропусти да одржава минимум суверених активности на њој. Територијални спорови се и јављају у ситуацијама када не постоји сагласност о стандардима које треба применити у случају ефективне контроле. У њима се испитује степен контроле који је потребан, као и њен квалитет, односно да ли и приватни субјекти могу да допринесу ефективној контроли државе над одређеном територијом. Такође, проблеми могу да се јаве и код питања дефинисања управљања одређеном територијом. Ефективна контрола би заправо била успостављање државне власти која је довољна да обезбеди минималну сигурност за живот и имовину на одређеној територији. Овај услов је задовољен када постоји објављена намера за стицањем територије и када је дошло до истинског насељавања или окупације, са потврдом државне власти. Управљање мора да буде континуирано а окупација ефективна. У идеалном случају, територија би требало да буде насељена у свим својим деловима, а природни ресурси би требало да буду развијени и коришћени. Управљање би се могло дефинисати и као вршење одговарајуће политичке, војне или управне контроле са намером руковођења одређеном територијом. Лакше је доказати свој територијални захтев на основу ефективне контроле, уколико управљање над одређеном територијом дуже траје.²¹

Потребно је реазликовати ефективитет од одржаја, пошто се он може применити на *terra nullius* као и на територију која је претходно била предмет мирне окупације и може се остварити не само путем пристанка већ и одсуством протеста релевантних држава током једног разумног периода. Сам интензитет и обим вршења власти зависи од еколошких, климатских, географских и других природних околности као што су: величина територије, густина насељености, климатски услови. Општи услов постојања

²¹ Brian Taylor Sumner, "Territorial Disputes at the International Court of Justice", *Duke Law Journal*, 53/2004, 1788.

ефективне контроле мора да буде тумачен екстензивно како би се направила разлика између копнене и острвске територије и посебно како би се разликовале ненасељене или слабо насељене територије и територије погодне за стално насељавање.

У Случају Ел Салвадор против Хондураса примењена је ова теорија.²² Хондурас је тврдио да је једино право које је применљиво на овај спор начело *uti possidetis*. Ел Салвадор је, са друге стране, сматрао да Међународни суд правде треба да примени модерно право стицања територије и да узме у обзир ефективно вршење државне контроле над острвима, као и историјски наслов. Суд је сматрао да ово начело треба да буде усвојено као полазна тачка при одређивању суверенитета над острвима, пошто је питање укључивало право сукцесије нових независних држава централне Америке у односу на острва. Поред начела *uti possidetis*, при додељивању острва Ел Тигре Хондурасу, Суд је узео у обзир доказ о поседовању, контроли и вршењу суверенитета Хондураса у односу на ово острво, уз изостанак протеста Ел Салвадора. Са друге стране, при додељивању острва Меангуера и Меангуерита Ел Салвадору, Суд је испитивао материјалне доказе и сведочења у погледу ефективне администрације и контроле коју је Ел Салвадор вршио над острвом Меангуера и тумачио релативно спорадичне активности Хондураса у смислу давања једне форме прећутног пристанка на постојећу ситуацију. Међународни суд правде је сматрао да Меангуерита зависи од острва Меангуера, због тога што је острво мало, затим јер се налази у близини већег острва, као и због чињенице да је било ненасељено. Може се закључити да је Међународни суд правде сматрао да је пристанак или изостанак протеста других држава на чињеницу вршења суверенитета од одлучујуће важности при решавању питања суверенитета, заједно са доказима поседовања, контроле и остале манифестације суверенитета.²³

5. ТЕРИТОРИЈАЛНИ СПОРОВИ И ПРАВО НАРОДА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Право на самоопредељење је јасно дефинисано у неколико међународних уговора, као што су: Повеља УН, Пакт о грађанским и политичким правима и Пакт о економским, социјалним и културним правима. Такође, оно је предвиђено и Декларацијом о давању независности колонијалним

²² О овом случају видети: Родољуб Етински, „Примена начела *uti possidetis juris* у спору између Ел Салвадора и Хондураса“, *Зборник радова ПФНС*, 3/2011, 85-113.

²³ Случај поводом копненог, острвског и поморског граничног спора (Ел Салвадор/Хондурас), *op.cit.*, пасус 579.

земљама и народима и Декларацијом о начелима међународног права у погледу пријатељских односа и сарадње између држава.

Међународни суд правде је у својим одлукама разматрао ово начело. Тако је, у свом саветодавном мишљењу од 21. јуна 1971. године о правним последицама за државе континуираног присуства Јужне Африке у Намибији (Југозападној Африци) противно Резолуцији Савета безбедности 276 (1970),²⁴ Суд сматрао да је развој међународног права у погледу несамоуправних територија учинио начело самоопредељења применљивим на све државе.

Саветодавно мишљење у случају Западне Сахаре²⁵ односило се на процењивање природе власти Марока и Мауританије над тзв. Западном Сахаром у време шпанске колонизације током осамдесетих година 19. века. Мароко је тражио од Суда да узме у обзир посебну структуру тадашње државе Шерифан. Суд није заузео став да међународно право захтева да држава има неку посебну структуру, у исто време када се тврди постојање суверенитета над територијом. Посебна структура државе може да буде релевантан елемент при процењивању реалности односно државних активности наведених као доказ тог суверенитета. Мароко је покушао да убеди Суд да може да покаже унутрашњу власт, указујући на подаништво племенских вођа из Сахаре султану. Кроз вође из Текна племена, султанова власт и утицај су вршени у односу на номадска племена из Западне Сахаре.²⁶ Суд је одговорио на ове наводе и истакао да материјали и информације који су презентовани Суду показују постојање, у време шпанске колонизације, правних веза подаништва између султана Марока и неких од племена која су настањивала простор Западне Сахаре. Они подједнако показују постојање права, укључујући нека права која се односе на земљу а која чине правну везу између мауританијског ентитета и територије Западне Сахаре. Суд такође закључује да материјали и информације који су му достављени не успостављају везу територијалног суверенитета између територије Западне Сахаре и Краљевине Мароко или мауританијског ентитета. Стога, Суд није нашао да постоје правне везе такве природе које могу да утичу на примену резолуције 1514(XV) у процесу деколонизације Западне Сахаре и посебно, начела самоопредељења кроз слободно изражену вољу народа на тој територији.

²⁴ Правне последице за државе континуираног присуства Јужне Африке у Намибији (Југозападној Африци) противно Резолуцији Савета безбедности 276 (1970), саветодавно мишљење од 21. јуна 1971. године (Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion of 21 June 1971), ICJ Reports 1971.

²⁵ Саветодавно мишљење у случају Западне Сахаре, саветодавно мишљење од 16. октобра 1975. године (Western Sahara, Advisory Opinion of 16 October 1975), ICJ Reports 1975.

²⁶ Ibid., пасус 99.

Поједини аутори сматрају да је Суд наметнуо једном северозападном афричком региону западне концепте територијалног суверенитета. Мароко је наставио са окупацијом територије и остао је тамо уз подршку САД, које су блокирале покушај Савета безбедности да затражи спровођење своје резолуције у којој се тражи повлачење Марока са те територије.²⁷ Суд је разматрао и питање да ли одређени типови веза који су били прихваћени у 19. веку треба да буду прихваћени и да имају примат у односу на модерније аргументе као што су право народа на самоопредељење, које би било потврђено путем плебисцита.

У случају Источног Тимора, радило се о питању самоопредељења. Наиме, Источни Тимор је имао статус португалске колоније од 1856. године, а 1960. године добио је статус несамоуправне територије, према систему који су установиле Уједињене нације. На тај начин, ова територија је испуњавала све услове за примену права народа на самоопредељење, које се појавило током периода деколонизације шездесетих година прошлог века. Индонезија је, 1975. године, извршила инвазију на Источни Тимор и анектирала ову територију супротно правилима међународног права. Међутим, ово није утицало на право Источног Тимора на самоопредељење, што је и потврђено у пресуди Међународног суда правде 1995. године, где је Суд потврдио да за обе стране у спору (Португалију и Аустралију) ова територија остаје несамоуправна територија и да њен народ има право на самоопредељење.²⁸ Битно је одредити правни основ за право народа Источног Тимора на самоопредељење, односно утврдити да ли је у питању сецесија изван процеса деколонизације. Уколико би се утврдило да је у питању сецесија то би могло да изазове практичне последице за територије које су у сличном статусу. Постојање права на сецесију је данас спорно у међународном праву и због тога се Источни Тимор није позвао на њега. Изван сфере колонијализма, право народа на самоопредељење је прилично нејасно и спорно по питању његовог обима и садржине²⁹ и не постоји консензус о томе да ли може да се примени.³⁰ Иако је Индонезија окупирала ову територију, становници су ипак тражили самосталност и одржан је ре-

²⁷ Anthony Carty, "Territory and Territorial Waters in Post-Colonial International Law", *J. Phil. Int'l L.*, 3/2009, 45.

²⁸ Случај поводом Источног Тимора (Португалија против Аустралије), пресуда од 30. јуна 1995. године (Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia), Judgment 30 June 1995), ICJ Reports 1995, пасуси 31 и 37.

²⁹ Catriona Drew, "The East Timor Story: International Law on Trial", *European Journal of International Law*, 4/2001, 658.

³⁰ Seokwoo Lee, "Continuing Relevance of Traditional Modes of Territorial Acquisition in International Law and a Modest Proposal", *Connecticut Journal of International Law*, 16/2000-2001, 19.

ферендум 1999. године, на којем је изгласано да Источни Тимор постане независна држава. Дошло је до оружаног сукоба и великог броја држава, као и до слања мировних мисија Уједињених нација. Као резултат, источни Тимор је остварио своје право на самоопредељење и на сецесију од Индонезије.

О праву на самоопредељење расправљали су и неки национални судови. Тако је Врховни суд Канаде донео одлуку о Квебеку која је значајна за разумевање појмова самоопредељења и сецесије. Суд је разматрао ова два појма у ванколонијалном контексту. Нека од питања на која је овај суд одговорио јесу и да ли међународно право даје Народној скупштини, законодавству, или влади Квебека право да једнострано спроведу сецесију Квебека од Канаде, као и питање да ли постоји право на самоопредељење, на основу међународног права, које би омогућило ову сецесију? Суд је одговорио да међународно право о сецесији није применљиво на ситуацију у Квебеку. Суд је истакао да међународно право не дозвољава на посебан начин саставним деловима суверене државе право на једнострану сецесију од своје матичне државе. Он је истакао да се право на самоопредељење треба вршити у оквиру постојећих држава, путем преговора. Различити међународни инструменти који подржавају ово право, такође садрже одредбе о томе да се оно мора довољно ограничити како би се спречиле претње по територијални интегритет постојећих држава. Он је прихватио постојање права на сецесију када је одређени народ спречен да на одговарајући начин врши своје унутрашње самоопредељење, што, по његовом мишљењу, није био случај у Квебеку.³¹

У међународном праву не постоји обавеза спровођења плебисцита на некој настањеној територији, како би се решили супротстављени захтеви држава у погледу суверенитета. Може доћи до сецесије одређене територије, а да становништво нема право на изјашњавање. У појединим случајевима се, наравно, може спровести плебисцит, али ипак остаје отворено питање да ли право на самоопредељење омогућава промену граница у пост-колонијалним државама, у складу са одређеним карактеристикама овог права из доба колонијализма.

6. ЗАКЉУЧАК

Територијални спорови могу да буду о чињеницама, примени уговорних одредаба на чињенице, о начелима, о правима, или о више ових питања у исто време. Они могу да настану због супротстављених захтева у по-

³¹ Reference Re Secession of Quebec, Supreme Court Judgments, 1998, 2 S.C.R. 217.

гледу неке конкретне територије, или делова територије, а ти захтеви произилазе из неслагања у погледу тога где се налази гранична линија. На пример, у Африци су такви спорови настајали због *de facto* природе граничне линије. Поједини од ових спорова су довели и до оружаних сукоба. Међутим, ниједан од њих, након Другог светског рата, није решен оружјем. Мароко није успео да стекне спорну територију од Алжира, иако и даље постоји његова тежња да припоји територију Западне Африке, јер употреба оружане силе није прихваћена од међународне заједнице. Уколико дође до спора, међународно право обавезује државе да га реше мирним путем. Међутим, код свих начина решавања спорова мирним путем: потребан је пристанак држава да реше спор на овај начин. У случају Западне Африке, Суд је одлучио да народ који живи на датој територији има слободу да одлучује о својој судбини, независно од супротних захтева Мауританије и Марока. Посебно је важан однос између овог начела и историјских захтева појединих држава. Прихваћено је да суседне државе не могу да се позивају на историјске аргументе у циљу стицања територије, већ промене граница морају да буду резултат демократски изражене воље држава. У супротном би историјски аргументи довели до бесконачних сукоба, јер се модерне државе налазе под притиском да изврше ревизију граница до одређеног периода у прошлости. Право народа на самоопредељење је играло веома важну улогу при стицању независности држава у процесу деколонизације, али не постоји консензус о томе да ли оно може да се примени и изван колонијалног контекста.

Bojan N. Tubić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
B.Tubic@pf.uns.ac.rs

Resolution of Territorial Disputes in International Law

Abstract: *Territorial disputes in international law are resolved by peaceful means, like negotiations, mediation, conciliation, arbitration and in the procedure at the International Court of Justice. Borders between states are, in practice, determined on the basis of the uti possidetis iuris principle and principle of effective control. Historical arguments for territorial acquisition are not generally accepted, because changes of borders have to be a result of democratically expressed will of states. Also, the right of people for self-determination was used in the process of decolonization for creating new states but it has emerged in later years like in the case of East Timor, as a legal title for gaining independence. Apart from the process of decolonization, the right to self-determination is rather unclear and disputable regarding its scope and content. Traditional modes of territorial acquisition still have decisive role in international law. Almost all states rely on them in order to substantiate their claims for possession of certain territories. Therefore, international courts and arbitrations cannot ignore them.*

Key words: *territorial disputes, right to self-determination, International Court of Justice.*

Датум пријема рада: 31.12.2015.

